Adrian CHIRCU

DESPRE *PIZZA*, *PIZZERIE*, DAR ŞI DESPRE *PIZZAR*[1]

0. Într-o intervenţie[2] a noastră la Colocviul Internaţional de Ştiinţe ale limbajului, Suceava, 1999, am abordat, în treacăt, problema substantivelor ce constituie obiectul acestei comunicări. Remarcam, atunci, dificultatea de adaptare a substantivului *pizza*, împrumutat din limba italiană, la sistemul morfologic românesc. De altfel, nu e singurul cuvînt împrumutat din limba italiană care ridică probleme de adaptare. Pot fi amintite şi altele: *graffiti*, *lasagna, spaghetti*, *tortellini*, *gnocchi*, *broccoli*, *mozzarella*, *carpaccio*, *mortadella*, *cappuccino* etc. În ceea ce priveşte limba italiană, putem afirma că, alături de limba engleză, aceasta reprezintă o sursă de împrumuturi pentru limba română de azi, devansînd chiar şi limba franceză.

1. Dicţionarele etimologice italiene (**DEG** şi **DEI**) ezită în ceea ce priveşte etimologia acestui cuvînt. **DEG** ne dă următoarele informaţii: *pizza* (p. 1549) – lat. mediev. *pizza*(*m*), 997, dat. got. o lomb. **pizzo*, ted. ant. *bizzo*, *pizzo* „boccone, pezzo di pane", der. di *bizan* „mordere", passato nei dialetti italiani, spec. nel napol. *pizza*, da cui è difuso in it. e in altre lingue moderne.

DEI ne oferă nişte informaţii care ni se par mai bine argumentate: *pizza*[1] (p. 2961) f. (XVI sec. Caro), *-erìa* (f., XX sec., negozio dove si confeziona e si mangia la p.; v. roman e merid.); ant., forma di cacio di figura come un uovo; (Magalotti), *focaccia*; (a. 1804, D'Alberti), schiaciata rustica o dolce in uso nell'Italia centro (Marche, Umbria) – merid; *piza panis* (a. 1531, Pesaro), *piczas casey... pizzas de pane* (a. 1201, a Sulmona), *pizza* focaccia (a. 997, *Codex Cajetanus*), forse da un lat. *picea* [placenta] come calco di 'pitta' (gr. *pitta* pece), con *i* come nel tosc. *piccia* più pani attacati insieme, corso *pĕccia* paio, tosc. *appicicare*, ecc., non ancora ben spiegato. Una derivazione diretta da **pits* – «punta», 'pizzo', urta contro il significato antico di «facaccia» «schiacciata». Vedi anche *pinza* (p. 2931) – ant. (a. 1256, a Rimini); 'pizza[1]', specie di pane; (XIII sec., Salimbene), striscia o lingua di terra; cfr. venez. *pinza* pane cotto sotto la cenere, *pizza*[1], romagn. *pinza* specie di pane a forma di spola. cfr. 'pinzo[1]'. Un alt dicţionar important, **DELI**$_2$, ia în discuţie (pp. 1206-1207) ambele etimologii. A se vedea, în acest sens, şi cuvîntul românesc *pită* (<bg. pita; gr. pitta).

1.1. Substantivul *pizza* lipseşte din **DOOM**, fapt remarcat şi de Theodor Hristea într-un articol publicat în paginile revistei *Limbă şi Literatură*[3]. În schimb, apare în **DEX**$_2$ la pagina 800, *pizză*, *pizze* – „un fel de tartă din aluat, garnisită cu roşii, caşcaval, peşte etc." (cuvînt şi definiţie preluate din **DEX-S**). Cuvîntul mai apare menţionat şi în **Dicţionarul de cuvinte recente** al Floricăi Dimitrescu (**DCR**$_{1,2}$), cu o definiţie asemănătoare, sau în dicţionarele redactate de către Florin Marcu, **DN**$_3$, **MDN**, **DEIR**.

1.1.0. Pe baza sondajelor întreprinse, putem susţine că forma care există în uz, *pizza*, va trebui acceptată de noul **DOOM** care e în pregătire, căci această formă i se pare vorbitorului cît se poate de firească. Un enunţ de tipul *Am cumpărat o pizză* apare destul de bizar (cf. *Am cumpărat o pizza*). În cazul acestui substantiv, ar trebui să vorbim, din punct de vedere gramatical, despre o neutralizare a opoziţiei de număr în româna actuală şi despre un morfem de tip cumulant (*pizza* + *-a* = pizza: desinenţa *-a* + morfemul determinării definite *-a*). Lucrurile sînt mai clare în cazul celorlalte limbi romanice, unde flexiunea substantivală nu mai este relevantă (fr. *pizza*, pron. [pidza], cat. *pizza*, ptg. *pizza*, *piza*, sp. *pizza*, it. *pizza*).

1.1.1. Instabilitatea acestui substantiv e remarcată şi de Mioara

BDD-A20864 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:38 UTC)

Avram, într-o lucrare recentă[4], care susţine că „*în mai multe dicţionare este dat cu finala, mai puţin obişnuită, a neaccentuat şi este considerat invariabil*”[5]. În schimb, nu sîntem de acord cu afirmaţia domniei sale conform căreia „*se răspîndeşte din ce în ce mai mult varianta pizză cu pluralul pizze, acceptată de **DEX***.” Aceeaşi autoare remarcă şi faptul că forma este „*hibridă* (*neadaptată grafic, în ciuda adaptării morfologice*)”[6].

1.2. Substantivul feminin *pizzerie* (*pizza* + *-erie* < it. *pizzeria*, it. var. *pizzaria*), înregistrat în **DEX-S** (p.184), **DEX**$_2$ (p. 800), **DCR**$_2$, (pp. 178-179 – „local unde se vinde şi se consumă *pizza”*) şi în **MDN**, e şi el hibrid, la fel ca şi în celelalte limbi romanice (fr. *pizzeria*, pron. [pidzerja], cat. *pizzeria*, ptg. *pizzeria*, *pizaria*, sp. *pizzería*), căci şi aceste limbi au împrumutat cuvîntul din limba italiană, cuvînt format, în această limbă, prin derivare progresivă de tip sufixal *pizza* + *-eria*, sufixul italian fiind înlocuit printr-un sufix specific fiecărei limbi. În limba română, acest sufix e de dată recentă şi este, „*în esenţă, de origine franceză şi, o dată pătruns în limba română, a constituit stimulul care a dus la punerea în mişcare a unei analogii latente cu elemente preexistente în limba română*”[7]. Sufixul coexistă în limba română contemporană cu un altul mai vechi, *-ărie* (*lăptărie*, *fierărie*, *cojocărie*, *blănărie*, *librărie*, *cămătărie* etc.).

1.3. Un alt substantiv din aceeaşi familie lexicală este şi cuvîntul *pizzar* – „persoană care face *pizza*”, creat pe teren românesc, căci în unele limbi romanice avem un împrumut direct din italiană *pizzaiolo* (*pizza* + *-aiolo* – „chi fa le *pizze* / gestore di *pizzeria”*), cum este cazul fr. *pizzaiolo*, *pizzaďole*. Cuvîntul nu e înregistrat în nici o lucrare lexicografică de la noi (**DEX**$_2$, **DOOM**, **DCR**$_{1, 2}$, **DN**$_3$, **MDN**, **DEIR**) şi se pare că acesta se impune, fiindcă s-a adaptat cu uşurinţă la sistemul limbii române, mai ales în ceea ce priveşte sufixul de agent (*-ar*), sufix care este foarte productiv şi care face parte din fondul latin moştenit al limbii române (lat. *-arius: morar*, *păcurar*, *olar*, *argintar*, *găinar*, *rotar* etc.). În latină avem *ollarius*, *herbarius*, *porcinarius* etc. Dăm cîteva exemple şi pentru alte limbi romanice: fr. *menuisier*, *meunier*, it. *ferraio*, cat. *ferrer*, sp. *herrero*, sd. *molinargiu*, ret. *chevrer*, prov. *Tentchurier*, ptg. *padeiro*. Spaniola a făcut şi ea apel la acest sufix productiv (sp. *pizzero*). L-am întîlnit pentru prima dată în paginile ziarului *România liberă*, serie nouă, nr. 2733, miercuri, 24 martie 1999, p. 14. Rădăcina cuvîntului păstrează acelaşi aspect hibrid despre care vorbeam mai sus.

1.3.1. Cuvîntul reprezintă o creaţie lexicală pe teren românesc, posibilele sale sinonime, *brutar* şi *pitar*, neîncadrîndu-se bine în enunţuri care conţin în structura lor substantivul *pizza*, căci *brutarul*, de fapt, nu face *pizza*.

2. Nu ne rămîne decît să acceptăm familia de cuvinte a substantivului *pizza*, pronunţat cu [ţ], (familia de cuvinte a substantivului *pizza* cunoaşte, în italiană, pe lîngă cuvintele discutate, şi altele: *pizzétta*, *pizzettìna*, *pizzoso*, *pizzaiola*, *pizzosità*), cel care va decide soarta acestui cuvînt în limba română fiind, fără îndoială, tot vorbitorul, căci el e cel care atestă faptul că „*limbajul e făcut de şi pentru vorbitori, nu de lingvişti pentru lingvişti”*[8].

BIBLIOGRAFIE

a) ***Studii şi articole***

1. AVRAM, Mioara, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Chişinău, Editura Cartier, 2001, 304 p.

2. CHIRCU, Adrian, *Limba română actuală între normă şi uz. Probleme de fonetică, morfologie şi sintaxă*, în *Actele Colocviului Internaţional de Ştiinţe ale limbajului*, vol. IV (Limbaje şi comunicare), Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare”, 2000, p. 161-168.

3. COŞERIU, Eugen, *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugeniu Coşeriu, realizat de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, 184 p.

4. DOMINTE, Constantin, *Sufixul -erie în limba română* în *Studii şi materiale*

BDD-A20864 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:38 UTC)

privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. al IV-lea, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 69-79.

5. HRISTEA, Theodor*, Ortografia şi ortoepia neologismelor româneşti* (*cu referire specială la împrumuturile recente*), în *Limbă şi literatură*, vol. II, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe filologice, 1995, p. 36-53.

6. MARGARITO, Mariagrazia*, Italianismes du français. Notes sur des parcours de recherche*, în *Cahiers de Lexicologie*, nr. 78, fasc. 1, Institut de Linguistique française (CNRS) & Honoré Champion, Paris, 2001, p. 117-126.

7. Walter, Henriette, *L'aventure des mots français venus d'ailleurs*, Paris, Editions Robert Laffont, 1997, 345 p.

b) ***Dicţionare***

1. BATTISTI, Carlo, ALESSIO, Giovanni, *Dizionario Etimologico Italiano* (DEI), volume quarto (Me-Ra), Firenze, G. Barbèra Editore, 1968.

2. CORTELAZZO, Manlio, ZOLLI, Paolo, *Dizionario Etimologico della lingua italiana*, seconda edizione ($DELI_2$), Bologna, Zanichelli, 1999.

3. DE MAURO, Tulio, MANCINI, Marco, *Dizionario Etimologico Garzanti* (DEG), Milano, Garzanti Linguistica, 2000.

4. *Dicionário da língua portuguesa contemporânea*, II, Académia das Ciências de Lisboa & Fundaçao Calouste Gulbenkian, Lisboa, Editorial Verbo, 2001.

5. *Dicţionarul explicativ al limbii române*. *Supliment* (DEX-S), Bucureşti, Editura Academiei, 1988.

6. *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX_2), ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

7. *Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM), Bucureşti, Editura Academiei, 1982.

8. DIMITRESCU, Florica, *Dicţionar de cuvinte recente* (DCR_1), Bucureşti, Editura Albatros, 1982.

9. DIMITRESCU, Florica, *Dicţionar de cuvinte recente* (DCR_2), Bucureşti, Editura Logos, 1997.

10. *Gran Diccionario de la lengua española*, Barcelona, Larousse Planeta, S.A., 1996.

11. *Gran Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopédia catalana, 1998.

12. *Le Grand Robert de la langue française*, deuxième édition dirigée par Alain Rey, tome 5 (orge-roma), Paris, Dictionnaires Le Robert, 2001.

13. MARCU, Florin, *Marele Dicţionar de neologisme* (MDN), Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2000.

14. MARCU, Florin, *Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române* (DEIR), Bucureşti, Editurile Saeculum I.O. & Vestala, 2001.

15. MARCU, Florin, MANECA, Constant, *Dicţionar de neologisme*, ediţia a III-a (DN_3), Bucureşti, Editura Academiei, 1978.

16. ZINGARELLI, Nicola, *lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana* (ZVLI), a cura di Miro Dagliotti e Luigi Rosiello, Dodicesima edizione-ristampa, Bologna, Zanichelli, 1995.

17. WALTER, Henriette, *Dictionnaire des mots d'origine étrangère*, 2e édition, Paris, Editions Larousse & France Loisirs, 2001.

NOTE

[1] Iniţial, acest articol a fost prezentat la o sesiune de comunicări, organizată de Catedra de limba română a Facultăţii de Litere din Cluj-Napoca, în toamna anului 2002.

[2] Adrian CHIRCU, *Limba română actuală între normă şi uz. Probleme de fonetică, morfologie şi sintaxă*, în *Actele Colocviului Internaţional de Ştiinţe ale limbajului*, vol. IV (Limbaje şi comunicare), Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2000, p. 161-168.

[3] Theodor HRISTEA*, Ortografia şi ortoepia neologismelor româneşti* (*cu referire specială la împrumuturile recente*), în *Limbă şi Literatură*, vol. II, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Filologice, 1995, p. 36-53.

[4] Mioara AVRAM, *Cuvintele limbii române între corect şi incorect*, Chişinău, Editura Cartier, 2001, p. 52-53.

[5] *Ibidem*, p. 52.

[6] *Ibidem*, p. 53.

[7] Constantin DOMINTE, *Sufixul -erie în limba română*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 69.

[8] Eugen COŞERIU, *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugeniu Coşeriu, realizat de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996, p. 30.

BDD-A20864 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:38 UTC)